

KÜLTÜR KAYNAKLARI

Nureddin Yıldız'ın (23.) Hadislerle Diriliş dersidir.

Bismillahirrahmanirrahim. Elhamdüli'llahi Rabbi'l âlemin ve sallallahu ve selleme alâ seyyidina Muhammedin ve alâ alihi ve sahbihi ecmaîn.

Bu dersimizde hadis ilminin kültürel kaynakları üzerinde bir mütalaa yapmak istiyorum. Hadis deyince hadiste iki türlü ilim öne çıkar; birincisi: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki, Ebu Hureyre dedi ki" diye Peygamber aleyhisselamdan bugünkü nesle kadar bilginin aktarılması demek olan "rivayet ilmi" vardır. "Resûlullah dedi, şuraya gitti, şöyle yaptı, şunu tuttu, şuna güldü, şuna ağladı, veda hutbesinde şunu söyledi" diye bize aktarım yapıyor. Buna "rivayet" diyoruz. Bunu anlatan ilim dalına da rivayet açısından "hadis rivayeti ilmi" diyebiliriz. Bir meslek kabul edelim, meslek diyelim bunun için, "hadis rivayeti ilmi mesleği."

Bu mesleğin isimlerini çok iyi tanıyoruz; mesela Muhammed bin İsmail el-Buharî, Ahmed bin Hanbel; bunlar hadis ilminin rivayet büyükleri. Ebu Hureyre hadis ravidir, İbni Abbas hadis ravidir, İbni Abbas'ın filan talebesi hadis ravidir. Filan, filan, filan... Buharî, İbni Mace, Darekutnî, Darimî, İmam Malik... bunlar hadis rivayet ilminin üstatlarıdır. İmam Malik'in el-Muvatta isimli kitabı, Darimî'nin Sünen'i, Darekutnî'nin Sünen'i, İbni Mace'nin Sünen'i, Müslim'in Sahih'i rivayet kitabıdır, yani içinde sadece bizim hadis dediğimiz şeyler vardır. Bir de bu rivayet ilminin nasıl yapıldığını, hadis âliminin nasıl buna hadis dediğini anlatan, bunun bir tür işleyişini gösteren ilim dalı vardır. Buna da "dirayet" denir. Dirayet ilminde hadis aktarımı yoktur. Ama neye hadis denir, kime muhaddis denir, kimin hadisine sahih denir, kiminkine zayıf denir, bunu anlatan bilgiler vardır.

Hadisin kendisinin bulunduğu meslek, branş bir de o hadisin bize kadar taşınmasına dair yöntemi anlatan nasıl hadis ilmi diye bir ilmin ortaya çıktığını ve nasıl kullanıldığını, "neden İbni Mace altıncı denmiş de Buharî birinci kitap denmiş, bu sıralama neye göre yapılmış?" gibi soruların cevaplarını bulabileceğimiz bir ilim dalı daha var. Yani şöyle diyelim; bir doktor var, bir de doktorun doktorluk öğrendiği tıp fakültesi var. Hadisin de bir hadisi var, bir de hadisle ilgili ilmi ortaya koyan, âlim yetiştiren dirayet ilmi dediğimiz bir ilim daha vardır. Birinde Buharî diye bildiğimiz hadis kitapları vardır, bu ilmin kaynakları olarak kullanılan, öbüründen de o sanatları ortaya koyan kitaplar ve âlimler vardır. Mesela Ali ibnü'l-Medinî, Ahmed bin Hanbel'in dönemine ait bir zattır. Filan hadisi rivayet eden bir âlim olarak adı sık sık karşımıza çıkmaz, hâlbuki hadisin bir numaralarındandır ama hadisin kendisiyle değil aktarımıyla ilgili branşta meşhur olmuş. Hadis ilminin rivayetiyle değil, rivayet yöntemleri üzerine çalışmış. Mesela "filan hadisi Ali ibnü'l-Medinî rivayet etmiş" diye bir bilgi duymuyorsunuz ama "filanca hadis sahih değildir çünkü o hadisin filanca ismiyle ilgili Ali ibnü'l-Medinî şöyle demiştir" diyor. Bakıyorsun ki hadisi puanlama konusunda uzman ama hadis nakli konusunda uzman değil.

Bir de bu ilmi sanat hâline getirmiş, neyi nereye oturtacağını öğreten âlimler var, bunların eserleri var, kitapları var. Bunlara "cerh ilmi, tadil ilmi, adap ilmi" deniliyor, farklı isimlerle, inşallah derslerimiz ilerledikçe bu isimler sık sık karşımıza çıkacak. Mesela "muhtelefu'l-hadis" diye bir ilim duyacağız. Mesela, "hadis-i şerifin cerh edilmesi, ravinin cerh edilmesi" diye bir isim duyacağız. Sık sık bu isimler karşımıza çıkacak ama önce hadis ilmi deyince iki blok isim anlaşılıyor: Hadisin kendisine direkt hizmet eden isimler, bir de bunun yöntemi, kuralları üzerine konuşmuş, iz yapmış âlimler var. Buharî mesela. Gerçi Buharî farklı bir isim, hem rivayette ağırlığı var hem dirayette ağırlığı var. Ravilerin biyografisi ile ilgili de çalışması var Buharî'nin ama öne çıktığı ağırlıklı yönü rivayet tarafıdır. "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem dedi ki, Ebu Hureyre şöyle yapmış, İbni Ömer şöyle yapmış" diye aktarım yapıyorlar. Ahmed bin Hanbel mesela; her iki tarafta da ismi var, yer yer Ahmed bin

Hanbel'in "filanca ravinin değeri yok, şöyle hatalı birdir" dediğini de duyuyoruz ama kırk bine yakın hadisin bulunduğu Müsned'i onu daha fazla öne çıkarmış. Rahmetullahi aleyhim cemian.

Burada biz hadisin kültürel kaynaklarını ele almaya çalışıyoruz. Biz bugün hadislerle meşgul olurken özellikle "Resûlullah aleyhissalatu vesselam dedi ki, İbni Mesud şöyle konuştu" gibi bölümüyle çok ilgileniyoruz. Çünkü kotarılmış, kararı verilmiş, önümüze pişmiş gelmiş bir çorba bu. Bizim buna su katacak hâlimiz yok bir daha. Bu aşırda bizim "hangi hadis Resûlullah'a aittir, hangisi değildir" şeklinde yapacağımız çok büyük bir çalışma yok artık. Gene kıyamete kadar elbette bir kenarda, bir köşede bir şey bulunacak ama nihayetinde biz, bizden öncekilerin çalışmalarından yapılmış çalışmaları derlemek üzere görevliyiz. Çünkü bin ravi üzerine yoğunlaşmış isim varsa mesela, bini üzerinde de binlerce çalışma yapmış önceki nesiller, büyük âlimler, bu sahanın otoriteleri. Bize hazırla siz geçinin, hazırla ibadetinizi yapın der gibi bırakmışlar bu mesleği. Üzerinden on asra yakın bir zaman geçmiş, şöyle veya böyle, binlerce otorite "bu doğrudur, bu eğridir" diye konuşmuşlar. Bunların hepsi bize miras olarak kalmış, tekrar tekrar Allah rahmetler yağdırsın onlara diyorum, buldukları yer cennet bahçeleri olsun, muhteşem hizmetler yaptılar. Yer yer konuşuyoruz, ileride de konuşacağız inşallah. Bilgisayarda, internette bir şey arayıp sonra da kopyala-yapıştır, tez olarak ver diye hazırlamamışlar bunları. Bir satırlık bilgi için şehirden şehre gittikleri olmuş. Sabahlara kadar uykusuz kalarak bir paragrafı elde etmeye çalışmışlar. Allah razı olsun, rahmetler eylesin.

Bu sebeple bizim önümüzde iki türlü hadis çalışması var: Bir, "Resûlullah dedi ki" diyen ağız var, bir de "Resûlullah dedi" diyen hakkında puan veren ağızlar var. Çünkü "Resûlullah dedi" demek kolay fakat bu sözü Resûlullah'a ulaştırma çok ciddi bir iş, büyük bir hizmet, büyük bir vebal. Çünkü Resûlullah diye bir sanal isim yok ortada. Allah'ın konuşmak için gönderdiği Peygamberi var. Bu Peygamber'in demediğini demek de büyük bir suç, dediğini gizlemiş olmak da. Dolayısıyla "şu sözü Resûlullah söyledi" diyen cennetler kazanabileceği gibi, Resûlullah aleyhissalatu vesselamın söylemediği bir sözü söyletirmiş gibi yapan da cehennemde ortasında kalacak. Çok büyük bir risk. Buharî gibi "Resûlullah dedi, Ebu Hureyre yaptı" diye bilgi verenler var, bir de öbür kanaldan bu bilginin bize ulaşma tarzı üzerine yorum yapanlar var.

Bu adamın "Resûlullah dedi ki" diye rivayet etti söze inanamayız. Neden inanamayız? Bu adamı camide sabah namazında görmedik ki, sabah namazına camiye gelmeyen adam Resûlullah adına niye konuşsun? Bu adamın filan konuda bidat olan bir düşüncesi var, akidesinde sorun var. Bu adam filan sahabe hakkında galiz ifade kullandı. Dolayısıyla bu adam Resûlullah aleyhissalatu vesselamın ashabına dil uzatıyor, bunun rivayet ettiği hadis doğru olmayabilir. Bu sözleri hep söyleyen meslek erbabı var, "dirayet ilmi" dediğimiz, "cerh ve tadil ilmi" diye ileride anacağız. Yer yer inşallah bu kavramları sık sık kullanacağız. On beş yirmi ders sonra inşallah, bu branşın kavramlarını kullanmaya başlayacağız, o zaman daha rahat anlayacağız.

Mesela İbni Mace'yi okuyacağız, Buharî'den hadis-i şerifler okuyacağız, dolayısıyla bu ilmin birinci kısmı olan, birinci kanalı olan Peygamber aleyhisselama doğru uzanmış kanaldan hadis toplama, hadis okuma ilmini göreceğiz ama ondan sonra bir de bu çalışmaların bize nasıl aktarıldığını anlatan hadis kültürü kitapları diyeceğim ben isimlerine, tivayet kitapları var, dirayet kitapları var. Onlara cerh ve tadil kitapları diyoruz. Bir de on dakikadır sunumunu yapmaya çalıştığım mantığı bize ulaştıran kitaplar.

Mesela Buharî'ye çok değerli diyorum ben. Bu kararı ben Buharî, Türk soyuna yakın Özbek tarafından bir adam diye söylüyor değilim herhalde. Neye göre ben bu kararı veriyorum veya

Buharî'yi elime alıyorum, bu bir numaradır diyorum. Baskının orijinalliğinden, baskı kalitesinden demiyoruz bunu herhâlde. Ya da Ahmed bin Hanbel'e yer biçiyoruz, Yemen'li Abdurrezzak'e başka bir yer biçiyoruz. O, onun hocası olduğu hâlde, Abdurrezzak filancanın hocası olduğu hâlde talebesi nasıl hocasından daha değerli oluyor? Yani İmam Şafii rahmetullahi aleyh, Ahmed bin Hanbel'den ders okumuş, Ahmed bin Hanbel'e ders okutmuş; böyle bir ilişkileri var. Nasıl oluyor, hoca talebesinden daha geride kalıyor, talebe hocasından daha öne gidiyor. Koca Ömer bin Hattab'ın ağzından "Peygamber dedi" diye bir hadis naklediliyor, "bu hadis doğru değildir" diye bir kenara konuluyor. Ondan sonra zayıf, adı şanı duyulmamış bir sahabi "Resûlullah dedi ki" diyor, altın ayarında bir hadis gibi önümüzde duruyor o.

Bunların hepsi bir kültür sonucu ortaya çıkıyor. Zevke göre, mevsime göre, şansla, kurayla çıkmış şeyler değil bunlar. Çünkü din bu, din üzerinde konuşuyoruz, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme ait bir kelime arşivden kalksa din gitti bizim için, maazallah. Bir kelime ilave edilse Yahudiler'in ve Hıristiyanlar'ın peygamberlerine yaptığı hainliği yapmış oluruz ümmet olarak. Basit bir şey konuşmuyoruz, din konuşuyoruz. Hadisler diye ağızda sakız gibi, hadisi hakir görenler Yahudiler'in Musa aleyhisselama yaptığını yapıyorlar. Hahamlar da "biz de anlarız Musa kadar, Tevrat elimizde nasıl olsa" dediler. Bu alttan alta dinin zemini oymak, Peygamber aleyhisselamin makamını basite almaktır ki neuzübillah, böyle bir şey bu ümmetten ebediyen uzaktır. Bir senet sistemi oluşmuş, isnat denmiş, filanca kitap değerli denmiş, filanca âlimin kıymeti şudur denmiş. Mesela bu dersten sonra hadis âlimlerinin ilim anlayışı diye bir ders yapacağız. "Âlim kime deniyor? Talebe kime deniyor? Ders nasıl yapılır?" bundan muhteşem örnekler vereceğiz inşallah. Uykularımızı kaçırarak, sabaha kadar uykusuz bırakacak lezzetler yakalayacağız. Âlim kime diyorlar bunlar? Niye hadis ilmi diye bir ilmi cephelerde cihattan daha değerli görmüşler, ne zevk almış bu adamlar da yaya yürüyerek, Buhara'dan Şam'a yürüyerek gelmişler?

Yeri gelince konuşacağız, Ahmed bin Hanbel'den üç dört tane hadis okumak için İspanya'dan, Endülüs'den kalkıp Bağdat'a gelen insan var. Ahmed bin Hanbel de gözaltında olduğu için ders okuyamıyor, bu sefer dilenci kılığına giriyor, her gün gelip Ahmed bin Hanbel'den "Allah rızası için bir sadaka verir misin?" diye kapısını çalıyor, çok enteresan bir şey. Her gün dilenci gibi sadaka toplamaya çıkıyor, Ahmed bin Hanbel'den bir hadis okuyabilmek için. Bu ne aşktır ya Rabbi! Bunu üniversite heyecanı filan, lise mezuniyeti... böyle aptalca şeylerle kıyas edemeyiz biz. İspanya'dan kalkıyorsun Bağdat'a geliyorsun, aç, sefil; Ahmed bin Hanbel'den üç tane hadis okuyup okumayacağın belli değil, bakıyorsun Ahmed bin Hanbel tutuklu, gözaltında. "Ben seni okutamam, seni de hapse alırlar" diyor. "Ben her gün geleyim dilenci kılığıyla, sen de ekmek veriyor numarası yap, bir hadis oku bana" diyor. Bu ne muhteşem bir sevgidir. Bu sevgi hadis sevgisi değil, Ahmed bin Hanbel sevgisi değil, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme sevgisidir. Ve Resûlullah emanetini taşımak için omuzlarını dağ gibi büyük tutmak, yüreğini volkan gibi heyecan doldurmak demektir.

Hadis literatürüne girmeden önce epey bir dersi hadis âlimi ve ahlakı üzerine yapacağız ve muhteşem verilerle karşılaşacağız. Benim tek arzum, hadis âlimi olmayacağımı ben de biliyorum, onların talebesi olacak hâlim de yok ama Rabbim kimi sevdiğimi, kiminle beraber kıyamet günü dirilmek istediğimi görsün istiyorum, melekler kaydetsin istiyorum. Yoksa ben kendi hâlimi biliyorum, böyle bir iddiam yok. Hadis âlimi olmak başka bir şey. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ashab-ı suffasında bin dört yüz sene sonra yer bulmak her baba yiğidin kârı değil ama herkes sevdiği ile beraber dirilirse ki dirilecek Allah'ın izniyle, adamımızı buluruz kıyamet günü.

Bütün bu anlattığım şu bölümde izah etmeye çalıştığım ilmin bir kültürü var. Bu kültürün temel kaynakları var, o kaynaklardan birkaç isim zikretmek istiyorum burada. Kitaplarını tanıtmak istiyorum. Esasen bizim zamanımıza gelindiğinde bu kaynaklar artık kullanılmıyor denebilir. Mesela İbni Salah denen bir zat da asırlar önce, mesela Nevevî, mesela Suyutî şimdi örneğini zikredeceğim kaynakların çoğunu tarayarak zaten bize daha hazır lokma hâline getirmişler ama ben bir; meselenin aslını bilen daha derin bir kültürümüz olsun. İki; benim ümmetimin sıradan bir ümmet olmadığını, bilgisayar çıkınca yazı kültürünün gelişmiş bir ümmet olmadığını, dünyada bilgisayarın, daktilonun, kâğıdın, kalemin, mürekkebin olmadığı bir zamanda muhteşem eserler yazan bir ümmetin mensubu olduğumu iftiharla zikretmek istiyorum. Göğsüm kabarsın, çocuklarımin göğsü vadiler kadar genişlesin istiyorum, şeref duyalım ümmetimizle. Yazılış tarihiyle, yazılma şartları, tesirleri, düşünce tarzları itibarıyla bu hadis âlimlerine ait kültürü anlatan temel kitapları, hadis bugün bize ulaştı fakat hangi kültür üzerine oturdu anlatsın istiyorum, bir.

İkincisi de uzun dilli belki de uzun kulaklı kimi insanlar Buharî'ye dil uzatırken hadis âlimlerini "Emevîler zorladı da yazıldı" gibi hafife almaya çalışanlar, bunu bir Emevî, Abbasî meselesi olarak görenler hâlâ ümmet-i Muhammed lezzeti yakalamamış, hâlâ Emevîler'e takılıp kalmış, hâlâ Emevîler'in cariyelerinden başka bir şey göremeyenler bilsinler ki düştükleri bu sefahet batıldır, yanlışdır. Bu ümmetin Buharî'si, Müslim'i hatta İbni Mace'si, Muvatta'sı bu ümmetin göz nurunun ürünüdür. Bir göz nuru vardır. Biz sanki benim önümde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem konuşuyormuş gibi, şu kulaklarımla, şu fani gözlerimle veda hutbesini dinliyormuşum gibi itimat ederek Buharî okuyoruz. O kadar itimat ediyorum ki, Buharî'de yanlış olduğunu bilsem bile, yanlış bile bana lezzet veriyor. Çünkü Buharî'nin yazılışının üzerinden tam bin iki yüz sene geçti. Bin iki yüz sene önce demokrasi, kapitalizm, laiklik, liberalizm gibi fitne fesat görmemiş, internet görmemiş, şu kadar sene batıl bir şey üzerine ant içmemiş insanların hatası bu hata ise bile, hata ise bile o zamanın hatası. Benim bu şimdiki uyduruk liberalist, demokratik, laik, seküler anlayışlı insanların doğrusundan daha lezzetli geliyor bana. Buharî'de varsaydım yanlış bir şey olsa bile, diyorum elhamdülillah. Kaldı ki inşallah bu derslerimizin hadis bölümüne başlamadan önce, bugüne Buharî nasıl geldi, Müslim nasıl geldi diye ders yapacağız inşallah. Orada gözümüzle göreceğiz ki, sanki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem önünde hadis okumuş, diz çökmüş, "tamam mı ya Resûlallah, böyle mi?" demiş ve bize de fotokopisini getirmiş gibi, video görüntülerini getirmiş gibi güvenli bir kitaptan söz ediyoruz biz, elhamdülillah.

Ama kültürlerini muharref kitapları okuyan papazlardan, Batı'da almışlardan etkilenenler elbette Buharî'ye dil uzatacaklar; başka neyle geçinecekler, çünkü onların hocaları muharref kitapların adamları, biz muharref bir kitabın adamı değiliz. Önceki kitapların sonuncusu ve Allah'ın ebedî değişmez kitabı olan Kur'an okuyoruz, elhamdülillah. Bu bahsettiğim kültürlerin üzerine yazılmış ilk kitaplardan bazılarını burada tanıtmak istiyorum, bazılarını diyorum çünkü pek çok kitap var. Tamamını tanıtmaya vakit yok, hem hacet de yok.

Burada özellikle hadis literatüründe çok ciddi yeri olan ve hemen hemen, neredeyse ilklerden birisi olan İbni Kuteybe denen zata ait Ebu Muhammed Abdullah İbni Müslim İbni Kuteybe rahmetullahi aleyhin "Te'vil-ü Muhtelifi'l-Hadis" isimli kitabını göstereyim. Bu mübarek kitapların çehresine bakmakta bile bir lezzet var. Ben bunları o kadar seviyorum ki her basıldıkça baskısından bir tane alıyorum. Artık bunların koleksiyonu oluşmaya başladı bende. Şu ana kadar dünya piyasasında bulunan bütün Buharî baskıları kütüphanemde var. Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inin bütün baskılarını alıyorum. Borç ediyorum, harç ediyorum; bulunsun diyorum. İçlerinde farklı bir bilgi yok.

Ama her gün fırından bir ekmek almayı nasıl itiyat edindiysen bana göre ekmek yerinde o. Dün ekmek almıştım, bugün başka bir şey alayım demediğim gibi dün basılmış Buharî'yi alıyorum, bugün de alıyorum. Baskısı Buharî'nin azametine uygun olmayan bir baskıysa onu almam. Kütüphanemde tutmam onu. Ama on, on beş, yirmi çeşit baskının kütüphanemde bulunmasında hiçbir sakınca görmüyorum. Her gün ekmek alıyorum da her gün niye bir Buharî almayayım. Evet bilgisayarım da on çeşit, bilgisayar kalitesinde ve rahatlığında Buharî baskısı da var, çoğu zaman matbaa nüshasına dönmüyorum ama benim ekmek tekne bu, fırınım. Kıyamet günü İbni Kuteybe'lerle dirilmek istiyorum. Onun için de kitaplarını bu ümmetin mirası olarak alıyorum. Kur'an değil ama! Öyle inanmıyorum. Yüzde yüz doğru yok içinde, Kur'an'a giden yolları gösteriyor, Resûlullah'a giden yolları gösteriyor.

Bu İbni Kuteybe, hadis ilminde belli ölçülerin sahibidir. Hani bilimde, matematikte filan doktrin diye oluyor ya. Nasıl telaffuz edildiğini bilmiyor olabilirim. Filan fizik doktrininin sahibi diyorlar ya, bu İbni Kuteybe de hadis literatüründe özellikle dirayetle ilgili bölümde önemli doktrinler denebilecek kuralların sahibidir. Bu kitabı, (Te'vil-ü Muhtelefi'l-Hadis) isminden de anlaşılacağı gibi hadis tartışmaları denebilecek konular, hadis konusunda yapılmış tartışmalar, İbni Kuteybe'nin diliyle gündeme getirilmiş. İbni Kuteybe'nin doğum tarihi hicrî iki yüz on üçtür, ölüm tarihi de iki yüz yetmiş altıdır. Bu rakamlar iki sene üç sene değişir, çok fazla değişmez. Başka yerde iki yüz on üç değil de iki yüz on beş bulabilirsiniz. Ama iki yüz elli üç olmaz çünkü İbni Kuteybe, talebeleri belli hocaları belli biridir. Hocasından on sene önce doğmuş olmaz herhâlde. Belli oranda bir yaş oynaması olur. Bu rakamlar elbette nüfus müdürlüklerinden alınmış mühürlü rakamlar değil, iki yüz on üçte doğdu iki yüz yetmiş altıda vefat etti derken yaklaşık olarak belli. Daha sonra inşallah bunlar nasıl tespit edilmiş, hangi tarihte doğdu, hangi tarihte öldü, nasıl belgeliyor bunları muhaddisler; bunları da konuşacağız.

Bir başka kitap. Bugüne kadarki derslerde çok yoğun bir şekilde zikrediyorum. Benim içinde çok tatlı hatıraları olan, belki yedi sekiz defa okuduğum, canım sıkıldıkça okuduğum. Mesela filanca zat, televizyonda Buharî'ye sataşmış denince Aspirin gibi hemen bu kitaba bakarım, böyle bir rahatlarım. Herkes sevdiğiyle olacak dedik ya. Bu kitap "Cami-u Beyâni'l-İlmi ve Fazlihi", el-Hafız Ebu Ömer Yusuf ibni Abdillâh ibni Muhammed ibni Abdilber el-Kurtubî rahmetullahi aleyhe aittir. Bu kitabın da hemen hemen bütün baskıları, piyasada bulunan tahkikli, tahkiksiz, bir cilt, iki cilt bütün baskıları var. Elimdeki bu size gösterdiğim baskı Allame Şuayb el-Arnâvud'un hazırladığı bir baskıdır. Cami-u Beyâni'l-İlmi ve Fazlihi, "ilmin ve faziletinin açıklaması ile ilgili ansiklopedi" demek; Türkçesi böyle. Ama İbni Abdilber'in ilim anlayışı, bizim gibi matematik, fizik, biyoloji vesaire gibi bir bölümlerden oluşmuyor. İbni Abdilber rahmetullahi aleyh, ilim deyince hadis anlıyor ve Kur'an anlıyor.

İbni Abdilber'in İmam Malik'in el-Muvatta isimli eseri üzerine ciddi çalışmaları var. Bana yakışır bir tabir kullanayım; İmam Malik'in Kurtuba sözcüsü gibi biridir. İmam Malik'le aralarında iki asır gibi bir zaman var ama Kurtuba sözcüsü gibi. İmam Malik'in sözünün ne anlama geldiğini açıklama yetkisi var gibi kabul edilir. Ama hadis ilminde de meşhurdur. Hadis dirayeti ilminde, hadis kültürünün bize nasıl geldiğine dair bilgilerde de meşhurdur. İbni Abdilber, hicrî üç yüz altmış sekiz yılında doğmuş. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz'e yakınlık itibari ile çok da uzak bir zaman değil, Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellemden üç yüz elli-üç yüz yetmiş sene sonra. Ashab-ı kiram yok, tâbiin yok, tebeü't-tâbiin yok ama hâlâ ümmet-i Muhammed'in heyecanı devam ediyor. Bir de Kurtuba'nın zirvesinde bir adam. Dört yüz altmış üç yılında da vefat etmiş. Epey doksan küsur senelik bir zamanı var. Kadılık yapmış, şunu yapmış... artık ne yaptığını bilmiyoruz ama eser bırakmış.

Malikî midir Şafîî midir onu önemsemiyorum. Ümmet-i Muhammed'e hizmet etmiş. İbni Abdilber demek Malikî mezhebi demek, İbni Abdilber demek Muvatta'yı anlatan temhit sahibi bir adam demek, İbni Abdilber demek ilim adabıyla ilgili bomba gibi sözler söyleyen adam demek. Bu elimdeki Cami-u Beyânî'l-İlmi ve Fazlihi, rivayet silsilesiyle anlatılmış kitaptır. Mesela soru sorma edebiyatıyla ilgili bir şey anlatıyor, diyor ki "bana Abdurrahman anlattı." Abdurrahman diye bir hocası var, ona da Ali isimli hocası anlatmış, bunların tabii kim oldukları belli, biz kısaltmalarını okuyoruz. Ona da Ahmed isimli hocası anlatmış, ona da Sehnun anlatmış. Sehnun'a da İbni Vehb anlatmış, o da Yunus ibni Yezid'den anlatmış, o da İbni Şihab isimli tâbiiden duymuş, o demiş ki: "İlim dediğin şey bir depodur, bunu soru açar." Sormazsan kapı kapalı kalır sana. Bu sözü bir atasözü olarak bir takvimden okumak başka, İbni Abdilber'in Cami-u Beyânî'l-İlm'inden okumak başka. İbni Abdilber bunu senediyle zikrediyor. "İbni Şihab bunu nerede ne zaman söyledi" diyor. Çok muhteşem bir kitap. Bu baskısı ve pek çok baskısı paragraf numaralıdır. Mesela dört yüz kırk üçüncü paragrafını okudum şu an ben. Başlık başlıktır. Elli ikinci bâbı "Âlimlerin ihtilaf ettiği konularda nasıl davranmak gerektiğini anlatan bölüm." Hicretin üç yüz küsuruncu senesinde eser yazıyor ve âlimler tartışıyorsa sen ne yapacaksın; bunu anlatıyor.

İmam Malik'in Ebu Hanife rahmetullahi aleyhile ilgili -Allah ikisine de rahmet eylesin- çok ağır sözleri vardır. "Ebu Hanife bir balta alsın, Müslümanlar'ı kesse daha iyiydi, bu kıyası başımıza bela etti" diyor. İbni Abdilber, İmam Malik'in talebelerinin talebelerinden olduğu hâlde çok enteresandır, diyor ki: "İmam Malik'imizin bu sözü muhteşemdir ama onlar birbirlerinin yaşıtıdırlar, birbirlerinin sözlerine dikkat etmeyelim, onların tenkitlerine bakmayalım." Ebu Hanife hakkında söylediği sözü "sonra gördük ki Ebu Hanife kıyas ederek iyi yapmış, İmam Malik onu anlayacak durumda değildi o zaman" diyor. Kendi imamı için söylüyor. "Sen âlimlerin birbirleri hakkında sözlerine bakıp ilimden soğuma, sen yoluna devam et" türünden nasihatler ediyor. Bu kitabı evde kütüphanede bulduralım demiyorum, ekmezsiz olmaz bir ev. Bundan en az üç dört baskı bulunmalı. Bir baskısında silik çıkar bir yeri, bunu okumadan bir talebe yola çıkarsa modern olur. Modern olursan, bacasından eve girersin. Bacasından girince de hırsız olursun. En azından her yerin is olur, kir olur, bacadan girdin çünkü.

Bu kitapla ilgili benim tatlı bir hatıram var. 1986 yılında Türkiye'ye dönecektim. Uçak bileti aldım fakat o zamanlar bilgisayar üzerinden yapılmıyordu satın almalar. O zamanki şartlarda yanlış yazılmış, havaalanına gittim, dediler ki senin kaydın yapılmamış. Mekke'ye geri döndüm. İki gün sonraki uçağı buldum, o iki gün çok uzun geldi bana. Çünkü zaten iki ay tatilim var, bir tür hapisaneyeye girmiş gibi hissettim kendimi, tekrar umre yaptım vesaire, Mekke'ye geri döndüm. Çok canım sıkıldı, gideyim bir kitap alayım dedim, bütün kitaplarımı da koliledim, kargoyla Türkiye'ye gönderdim, tutacak hiçbir şeyim yok. Baz diye bir kitap evi vardı Mekke'de. Oraya gittim, ucuz da bir kitap alayım, fazla da param yok üzerimde. Baktım bu ucuz. Tahkiksiz, saman kâğıdına basılmış baskısı var, onu aldım geldim. İki günde okudum kitabı. Notlar tuttum, hâlâ o kütüphanemde duruyor hatıra. Sonra keşke bir hafta sonraya atsalardı bu bileti dedim, çok üzüldüm, iki gün az geldi bana ama yetişmez, Türkiye'ye gidince de okuyamam bunu diye iki günde, kırk sekiz saatte bu kitabı okudum, notlar tuttum, kartlar yazdım bununla ilgili, bu derslerde naklettiğim notlar o hatıralarımdır. 1986 veya 1987, bir tanesine ait bir hatıradır. Bunu da Harem-i Şerif'te okudum çünkü yurt da kapanmıştı, Harem'de yatmıştım iki gün. Bu kitabın böyle mübarek bir hatırası var.

Bir, aynen bunun için konuştuğumuz yani "ilim terbiyemiz nedir bizim, âlim kime diyoruz niye âlim diyoruz" diye zikrettiğimiz, Cami-u Beyânî'l-İlmi ve Fazlihi, İbni Abdilber hakkında ne dediysek onun bir benzeri olan, hemen hemen aynısı olan, onunla da yaklaşık aynı yıllarda vefat etmiş olan

Hafız Ebu Bekir Ahmed ibni Ali ibni Sabit el-Hatip el-Bağdadî, Hatip Bağdadî diye meşhur bir zat. El-Cami-u bi Ahlâkı'r-Râvi ve A'dabissami, rivayet edenin ve rivayet dinleyenin ahlakı ile ilgili ansiklopedi bu kitap. Yani hadis nasıl okunur, nasıl dinlenir? Hadis dinlemenin de bir terbiyesi var çünkü. "Demiş ki Peygamber" yok öyle! "Ebu Hureyre geçiyormuş da İbni Mesud yanına yanaşmış" yok öyle! Kim kimi konuşuyor. Seviyen ne, seviyeleri ne? Kimin yanındasın, onlar kimin yanında? Bu Hatip Bağdadî diye meşhurdur. Pek çok kitabı meşhur. Mesela Tarih-i Bağdadî vardır. Bağdat'ta kendi vefatına kadar yaşamış muhaddislerle ilgili hacimli bir kitaptır. On ciltten fazladır. Belli olayların sadece onda bulunduğu, nadir bilgilerin bulunduğu bir kitaptır Tarih-i Bağdadî. El-Cami-u bi Ahlâkı'r-Râvi, hicretin dört yüz altmış üçüncü senesinde vefat eden Hatip Bağdadî'nin muhteşem bir kitabıdır. Talebe terbiyesi anlatıyor işin Türkçesi. "Talebelik nedir? Hocalık nedir?" onu anlatıyor "talebe cimri olur mu olmaz mı? Cömertliği ne olmalı? Kaç saat uyumalı? Derste nereye oturmalı?" Çok enteresan bilgiler var. Keşke vakit olsa da fihristini sadece okusak. Fihristini okusak, bir ay ders yapmış gibi bir feyiz bereket. Mesela talebe gelip nerede oturacak? Bu dersler için bir kere daha bunu okudum elhamdülillah. Güzel notlar çıkardım, derslerde anlatacağım.

Sadece burada karşılaştığım bir hatırasını zikredebim. Adam yarın hadis dersi var, bugün camide yer kalmaz diye bugünden geliyor, camide yer kapıyor hadis dersi dinleyeceğim diye. Bir gün sonraki ders için. Bu ümmet böyle işler görmüş. Çişi geliyor affedersiniz, ne yapacağım şimdi, tuvalete gitse yerini kapacaklar, hoca ders anlatıyor, caminin direğinin dibine çekiliyor, hırkasını çıkarıyor, hırkasını torba yapıyor, idrarını yapıyor içine, onu direğin dibine koyuyor, derse devam ediyor çaktırmadan. Gülebiliriz buna, ağlayabiliriz hâlimize. Bu bilgilerden nakledeceğim inşallah. Öyle enteresan şeyler var. El-Cami-u bi Ahlâkı'r-Râvi kitap filan değildir. Bunu kitap olarak almak caiz değildir. Bu bir şereftir, madalyadır, bu ümmetin madalyalarından biridir bu. Kütüphanelerimizde bulunacak, her baskısından bir tane bulunacak. Olur, bir tanesine çay dökülür, lazım olur. Okumasak bile bulunsun. Çünkü bizden sonra mirasımız değerlendirilirken kimleri seviyorduk, kimlerle beraberdik onu görmeli bizden sonrakiler.

Hatip Bağdadî'den devam edelim. Dedik ki 463'te vefat etmiş. 392'de de doğmuş Hatip Bağdadî. Şerefu Ashâbi'l-Hadis diye bir kitabı var. Hadis âlimlerinin şerefi, kitaba böyle bir isim vermiş. Bundan da epey istifade ettim. Hadis âlimi diyoruz biz, hoca filan değil; hadis âlimi. Resûlullah adına konuşuyor. "Ehlullah" diye bir ifade var, Allah'ın adamları diyelim. Ahmed bin Hanbel diyor ki: "Hadis âlimleri değilse Allah'ın ehli kim olacak o zaman?" Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in konuştuğunu konuşuyorlar, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in aktarımını yapıyorlar. Bu kitap kendisinden sonra gelen pek çok âlim tarafından özetlenmiştir. Mesela "hadisin önemi, hadis ilmi şöyledir" diye yapılan aktarımlarda, kitaplarda, çalışmalarda, tezlerde filan bu kitaptan çok fazla alıntı vardır. Müthiş bir ilim, Allah rahmet eylesin.

Yine Hatip Bağdadî'den devam ediyoruz. Hâlâ hadis ilmine geçmedi Hatip Bağdadî. Hadis âlimi, hadis terbiyesi, hadis hocası, talebesi kimdir onu anlatıyor. Bir kitabı daha var ki yani bu kitap artık kitap denmez, hiç kitap değil. Bu hayat! Hayat gibi, talebe için konuşuyorum, ilim meraklısı için konuşuyorum. Kitabü'l-Fakih ve'l-Mütefakkih. Fakih kime deniyor biliyoruz. El-fakih, dinde derin bilgisi olan adam demek. El-mütefakkih, o yolda olan adam demek. Yani âlime-talebeye not. Orijinaline veya orijinal olmaya çalışana ait bir not. Bu kitapta bir hadis âliminin veya sıradan bir âlimin soru sormasından derste oturmasına, kalemi tutmasına, fetva vermesine, hangi fetvaya itimat edeceğine, hangi hocanın hangi sözünde yanlışı nasıl bulacağına dair binlerce sorunun cevabı var. Bu da varmış yokmuş diye değil, senet sistemiyle, bana filanca söyledi, filancaya o söylemiş, o da filanca

o da filanca... Sahabi sözü naklediyorsa sahabeye naklediyor. Nitekim pek çok bilgi sadece bu kitapta var senetli olarak. Bahsettiğim şu isimler sıradan, herhangi bir şekilde karşımıza bilgi çıkaran tipler değil. Senetli, kaynaklı olarak konuşanlar. Allah onlardan razı olsun. Mesela bir sahabinin bir sözünü duyuyorsun, öbür sahabe ona aykırı bir söz söylüyor; ne yapacaksın onu anlatıyor, bilgiler veriyor. Mezheplerin farklı görüşlerini sen nasıl değerlendireceksin? Usul-ü fıkha ait derin meselelerin aslı nasıl ortaya çıktı, bunları zikrediyor. Elimde baskı olarak çok kaliteli, Darü'l-İbni'l-Cevzi'de çıkmış bir tahkikli baskısı var. Kitap demiyorum, başka bir isim de bulamıyorum ama Kur'an değil şüphesiz, Buharî de değil. Kur'an'ı ve Buharî'yi kullanma kılavuzu bu kitap. Buharî, Kur'an'ı nasıl anladı, sen Buharî'yi nasıl anlayacaksın; onu gösteriyor. Kendisini, hocalarını, tarikatını, mezhebini şişirmiyor.

Bir başka kitap, yine Şafiî ulemasından İbnu Cemâa isimli bir zattan söz ediyorum. Altı yüz otuz dokuz yılında doğmuş, yedi yüz otuz üç yılında vefat etmiş, rahmetullahi aleyh. (49:53) Hoca ve talebe kılavuzu demek. Küçük bir kitaptır fakat İbni Abdil Ber'den Hatip Bağdadî'den çok güzel özetlemeler yapmış. Onlardan aşağı yukarı üç asır sonra geldiği için onları çok güzel özetlemiş. Talebe böyle olmalı. Çünkü hem Hatip Bağdadî'nin hem de İbni Abdilber zaten zamanlarında, ilim sadece hadisten ibaret denecek bir ağırlık taşıyordu. Fıkıh yeni yeni ekol oluyordu, yani önce hadis ilmi ortaya çıktı. O yüzden Ebu Hanife fıkıh ve kıyası öne çıkarınca hadis dünyasında aykırı bir ses zannedildi. Hâlbuki o da hadisle ortaya çıktı. İmamların fıkıh anlayışı üzerine ve bilhassa Ebu Hanife'nin hadisteki yeri üzerine ders yapacağım burada inşallah. Göreceğiz ki, Ebu Hanife hadis cahili deniyor, hadis bilmiyor deniyor, bir kenara, hadisin asıllarından biri rahmetullahi aleyh. Onu ispat edeceğiz inşallah.

Bu getirdiğim kitaplar Arapça değil arkadaşlar, Türkçe de değil; kalp kitabı. Arapça bilmek gerekmez bunları anlamak için. Çünkü bunlar edebiyat yapıp sana Arapça'sını göstermek için uğraşan âlimlerin kitapları değil. Bunlar sana derdini anlatmak isteyen kitaplar olduğu için, bunları böyle oturup da derin belagatler, nahivler, sarflar okuyup anlamayı gerektirmezler. Bunlar kalp kitabı olduğu için hiç Arapça bilmeyen biri bile biiznillah istifade eder. Nasıl böyle hiç dil bilmeyenle el kol işaretiyle anlaşılıyorlar, bu kitaplarla böyle anlaşmak mümkündür.

Siyeru A'lamî'n-Nübela isimli kitabımıza geldik. El-İmam Şemsüddin Muhammed ibni Ahmed ibni Osman ez-Zehbî rahmetullahi aleyh. Hicretin yedi yüz kırk sekizinci yılında, yetmiş dört yaşında vefat etmiş bir zattır. En-Nübela, meşhurlar demek ya da öndeki şahsiyetler. A'lam, en önde duranlar, sivri şahsiyetler. Bu ümmetin en meşhurlarının biyografileri demek, Türkçesi. Ashab-ı kiramdan itibaren başlar. İlk sahabilerden itibaren başlıyor. Mesela Zehebî'nin mukaddimesine başlayalım. Ebu Ubeyde bin Cerrah'tan başlamış. Bunun siyer bölümü de var. O siyer bölümünde, Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellemi ve hulefa-i raşidin ve benzeri sahabe-i kiramı zikrediyor. Ondan sonra Ebu Ubeyde'den başlıyor. Otuz cilt olarak basıldı. Şuayb el-Arnaut başkanlığında bir heyet tarafından tahkik edildi. Kütüphanelerdeki yazma nüshaları ki mesela bu bizim kütüphanemizde bulunan nüsha, burada görüyorsunuz, karalama gibi bir şeyden tahkik ederek çıkardılar. Bu kitabı da Mekke'de iken almıştım. Elhamdülillah, hayatıma ilim olarak belki çok bir şey katmadı, ilimle alakam olmadığındandır o da. Ama ilim heyecanı, âlim sevmek konusunda bana kan oldu, gözüme fer oldu. Zehebî'nin bir özelliği var, mesela Hatip Bağdadî'ler, İbni Abdilber'ler iyi aktarım yaparlar. Zehebî de onlar gibi muhaddistir. "Filanca filanca böyle dedi" der, bakıyorsun hemen bir alt paragrafta "ben şunu ilave ediyorum, bu adamın bu sözü Resûlullah'a hakarettir, şöyle olsun böyle olsun" diye bastırır üstüne, seni tarihin kuru sayfalarıyla baş başa bırakmıyor. Ehl-i sünnetten takva, cihat ehli bir âlim olarak senin önüne yorum koyuyor, yardım ediyor. Siyeru A'lamî'n-Nübela'yı edinmek için hırsızlık yapmak

caiz olmaz. Ama bir insan evliliğini bir ay erteleyebilir mi, farz-ı ayın olmadıysa erteleyebilirsin Siyeru A'lamî'n-Nübela almak için.

Peki, Arapçamız yok? Bu da Arapça değil zaten. Bu iman diliyle yazılmış, Arapça bir kitap değil bu. Böyle otuz ciltlik, dekoru da çok güzel. Gören seni âlim zanneder. Canın sıkıldıkça bir kere baksan ne dediğini anlarsın zaten. Arapça bilmek şart değil. Üstelik Arapça da öğretir Allah'ın izniyle. Siyeru A'lamî'n-Nübela'yı aşmak mümkün değil. İbni Abdilber'i aşabilirsin, şu açıdan; Siyeru A'lamî'n-Nübela onu da ihtiva ediyor zaten. Onda bin paragrafın sekiz yüzü Siyeru A'lamî'n-Nübela'da var denebilir. Ama Siyeru A'lamî'n-Nübela'da on bin paragraf var.

Muhaddislerle ilgili, ümmetin âlimleri ile ilgili bilgilerin çok önemli bir bölümü sadece Siyeru A'lamî'n-Nübela'da var. Zehebî iyi bir muhaddistir, cerh ve tadil âlimidir, tarihçidir, fıkıhçıdır. Canı sıkıldıkça bir meslek edinmiş. Bir türlü de yetmiş sene yaşamış bu dünyada. Ömrünün son seneleri okumaktan gözü kör olmuş. Çok dikkatimi çeker, Şam'da beş tane medresesi varmış. Hepsinde de ders veriyormuş. Bir insanın nasıl beş medresesi olur, beş medresede ders veriyorsun günlük. Beş oda değil arkadaşlar; medrese. Ve İslam tarihi yazmış, elli cilttir. Bulunabilen bölümü bulunup basılmış, elli cilt o. Bakıyorsun fıkıhla ilgili kitabı var, Tezkiratü'l-Huffaz var, hadis hafızları vesaire ile ilgili biyografi kitabı yazmış. Beş cilt o. Beş cilt, on cilt; canı sıkılınca kitap yazmışlar. Bu insanların günü elli saat miydi? Gece olmaz mıydı hiç? Bunlar hiç acıkmaz mıydı? Bu evlendi, çoluk çocuğu nasıl oldu? Bunların hiçbirinin cevabı yoktur, sadece sen Allah ile olunca Allah da sana günü uzatıyor, bereket veriyor. Hayatın bereketini görüyorsun, şöhretin bereketini görüyorsun. Dünyada iken Rabbinin rahmetine kavuşuyorsun. Ölünce kuru kuruya merhum filanca demiyorlar. Rahmet senin alından okunuyor zaten.

Bu kitaplarımızı kaynaklarımız olarak ama hadis kaynaklarımız değil, hadis âlimleriyle ilgili yapacağımız hadis âlimi terbiyesi, hadis talebesinin terbiyesi ile ilgili bilgilerimizin hangi kaynaklardan kullanıldığını ispat etmek için tanıttım. Bunların adını sık sık zikredeceğiz. "Zehebi dedi ki, İbni Kuteybe dedi ki," bu "dedi ki"lerde kitaplarımız şöyle gözümüzün önünde canlı bulunsun diye zikrettik. Dilerim Rabbim hayattayken böyle çalışmalar yapmaya bizi de muvaffak kılar çünkü biz daha büyük vebal altındayız. Akşam namazından sonra kimsenin göz göze gelemeyeceği kadar karanlık bir dünyada yaşadılar. Elektrik yok bir şey yok. Bizim geceyi bile gündüzleştirecek kadar aydınlık fırsatlarımız var. Bunlar zor buldular kütüphanelerde, zor okuyabildiler gündüz ışığında; biz kitap yağmuru içindeyiz, dağlar gibi kitapların içinde yaşıyoruz. Çok zor hesabımız var kıyamet günü. Biz âlim olarak bile kurtulamayız bu hesaptan.

Bunlar gibi olmaya en azından özenmek, samimi gayret etmek, yalancı bir aşk da olsa kitapları hiç olmasa raflarımızı süslesin. Emelleri emelimiz olsun. İnşallah da Rabbim kapısını bize açar.

Hamdele-salvele.